

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.1>**О. С. Котуха***orcid.org/0000-0002-1198-8849**кандидат юридичних наук, професор,
декан факультету права**Львівського торговельно-економічного університету***О. О. Барабаш***orcid.org/0000-0003-2666-9696**доктор юридичних наук, професор,**професор кафедри загально-правових дисциплін**Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ*

АНАЛІЗ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Актуальність теми. У сучасних умовах суспільно корисна активність особистості стає найважливішим чинником соціального прогресу. Одним з пріоритетних напрямів політики Української держави є створення умов для забезпечення гідного життя і вільного розвитку своїх громадян. Встановлюючи режим, який сприяє вибору активного правомірного варіанта поведінки особистості, держава у своїй діяльності дедалі більше звертається до інструменту правового заохочення.

На думку вчених, заохочувальна норма містить засоби заохочення до соціально корисної поведінки, яка повинна полягати в дотриманні й виконанні юридичних та інших обов'язків або в досягненні певних результатів, що переважають над певними вимогами [1, с. 65]. Саме за допомогою цих засобів суспільство може безпосередньо зацікавлювати індивідів, спонукати їх до всебічного власного розвитку, до творчого використання своїх здібностей на користь інших осіб і держави в цілому. Тому заохочення і є найдієвішим стимулом правової системи. І станом на сьогодні вже експериментально доведено незрівнянну більшу ефективність використання заохочувальних санкцій, ніж каральних.

За даними проєкту USAID з економічного розвитку, управління і зростання підприємництва, значущість заохочення як юридичного інструменту з кожним роком лише зростає [2]. Утім, новим є не виникнення самої заохочувальної функції права, а її дедалі частіше застосування в сучасному державно-правовому житті. Так у законопроєкті про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року пропонується «підтримати законодавчим шляхом та заохочувати активну участь усіх людей у соціальному, економічному і політичному житті незалежно від їхнього віку,

статі, стану здоров'я, раси, етнічної належності, походження, релігії, місця проживання та економічного чи іншого статусу» [3]. При цьому безглуздо створювати і вдосконалювати режим найбільшого сприяння для розвитку особистості без встановлення захисту її прав та інтересів, без достатньо жорсткої і продуманої системи правових покарань за їх порушення. Бо інакше всі «добрі» починання будуть зведені нанівець. Без заохочення покарання втрачає сенс, а без покарання заохочення стає беззахисною соціальною фікцією.

З огляду на це, сучасна Українська держава гостро потребує науково обґрунтованої концепції встановлення оптимального співвідношення і взаємодії заохочень та покарань у праві. Ефект від застосування аналізованих юридичних засобів у будь-якому разі є, але може бути і зі знаком «плюс», і зі знаком «мінус». Будь-яке необережне поводження з цими інструментами завжди загрожує сумними наслідками, про що свідчить весь перебіг людської історії. Саме тому актуальним зараз є вивчення заохочень у праві, їхнього впливу на правову поведінку, правову культуру і правову свідомість громадян.

Стан дослідження. Проблема правового заохочення і правової культури як інструментів правової політики, здійснення їх правового регулювання є науково і практично значущою для Української держави. У реальних умовах без її ґрунтовного осмислення й належного коригування залежно від соціальної ситуації, що швидко змінюється, навряд чи можлива ефективна робота і самого державного апарату, і нормальне функціонування всього суспільства. Вагомий внесок у дослідження заохочень у праві зробили такі вітчизняні вчені, як: О. Барабаш, Н. Болотіна, О. Дудоров, М. Іншин, А. Мацюк,

П. Пилипенко, В. Ротань, Н. Хуторян, М. Хавронюк, П. Хряпінський, Г. Чанишева, М. Якимчук та ін. Проте варто визнати, що правове заохочення і заохочувальні норми у їх взаємозв'язку з правовою культурою і правовою політикою на монографічному рівні раніше не розглядалися. І взагалі, наукова думка не розробила загальної теорії заохочення.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз заохочувальних норм права і правової культури як інструментів правового регулювання державної політики України. Для цього було поставлено такі завдання: проаналізувати вплив заохочувального механізму на регулювання соціально активної поведінки громадян; з'ясувати поняття заохочувальних норм, дослідити особливості правової політики у процесі застосування заохочень у праві; охарактеризувати правову політику та правову культуру як важелі впливу на правосвідомість громадян крізь призму заохочувального механізму.

Виклад основного матеріалу. Заохочувальні норми права відображають реально існуючі суспільні відносини, потреби українського суспільства, що стало на шлях демократичних перетворень, є відображенням соціально-економічних, політичних, духовних змін, які відбулися в Україні на зламі третього тисячоліття. Значною мірою вони обумовлюються соціокультурними умовами функціонування суспільства і відповідною йому системою права, характерні особливості якого проявляються у способах і типах нормативного регулювання суспільних відносин.

За своєю природою, як наголошує Н. Сорочан, правове заохочення є засобом для досягнення цілей права [4]. Іншим таким засобом виступає примус, що застосовується до тих суб'єктів, які виконують свої правові обов'язки.

У демократичному суспільстві створюються реальні можливості розширення сфери застосування правового заохочення. Пізнання ролі заохочення у праві викликане потребами суспільної практики. У сучасній Україні як першочергове завдання визначено побудову правової держави і вільного громадянського суспільства. Реалізація цього завдання передбачає визнання самостійності, певної конституційно встановленої міри свободи громадянського суспільства й автономії індивіда. У суспільстві, побудованому на визнанні індивідуальної свободи, закріплюється абсолютна цінність права. Тому сьогодні компонентою правової реформи, що проводиться в Україні, є вдосконалення законодавства, встановлення кордонів, у межах яких різні суб'єкти вільні у визначенні своєї поведінки. Їм надається ширша можливість вибору, право діяти з власної волі, без примусу, без наказу держави. Тож у сучасних умовах закономірно простежується тенденція зміни характеру правового регулювання.

Сутність нового підходу до правового регулювання суспільних відносин полягає в переході від переважання «заборонних» і «карних» тенденцій (які й сьогодні мають істотне значення) до компонентів права, що забезпечують свободу людей, можливість діяти ініціативно, самостійно, не обмежуючись вимогами «команди», що виходить від держави і її політики. Розширення меж свободи особистості, оптимальне співвідношення дозволів, заохочень, заборон і зобов'язань відображають демократизацію процесу побудови України як правової держави. З огляду на це, в останнє десятиліття з'явилася тенденція до розширення сфери дії таких норм, які не примушують, а спонукають суб'єктів до суспільних змін. Їхня юридична цінність полягає в тому, що вони знімають обмеження, які стримують позитивну активність особистості, надаючи їй свободу – можливість вибору, право ухвалювати власні рішення для задоволення різноманітних інтересів і потреб, що робить правову систему гнучкішою, не нав'язаною ззовні.

На думку Д. Козачук, у системі публічного управління існує багато заохочень, які наразі не дуже активно запроваджуються, хоча вони (правові заохочення) розвивають соціально активну поведінку людей. Заохочення як правовий стимул впливає на формування правомірної мотивації. В основі цього процесу лежить застосування законодавчо закріплених можливостей отримання додаткових матеріальних і моральних благ. І взагалі, заохочення впливає не тільки на осіб, які його отримують, а й на осіб навколо, а також викликає прагнення брати приклад з кращих. Заохочення створює необхідний психологічний клімат, у межах якого в особи виникає стійке прагнення до активної діяльності [5]. Вхідження українського суспільства в європейський простір передбачає підвищення активності, розширення обсягу повноважень у досягненні правомірного соціально корисного результату. Істотна роль у цьому процесі безумовно належить правовим заохоченням.

У юридичній науці заохочення у праві розглядають по-різному: як досягнення цілей права [6], як стимулювальний чинник, який позитивно впливає на мотивацію поведінки індивіда [7], як метод правового регулювання [8], як метод управління суспільством [9], як заохочувальні норми [10], як заохочувальні правовідносини [11]. Однак, незважаючи на різні підходи до проблеми заохочення у праві, автори одностайні в тому, що заохочення встановлюється за певні досягнення у здійсненні передбачуваної моделі поведінки, за особливий внесок, за перевиконання необхідних показників, стандартів.

Зауважимо, що заохочення може застосовуватися разом із примусом. Мотивація до досягнення позитивної поведінки побудована на основі привабливості і наперед обіцяних сприят-

ливих наслідків. Орієнтуючи людину на подібну поведінку, держава покладає на себе обов'язки забезпечити умови для досягнення позитивних результатів, не перешкоджати цьому і застосовувати заохочення за наявності заслуг.

Саме соціальний характер заохочень і їхній вплив на свідомість і волю особи стимулюють правослухняну поведінку і є відмінною властивістю заохочувальних норм права. Так само безперечним є той факт, що такі норми не мають на меті змусити особу до певної поведінки, а стимулюють її. Заохочення, як наслідок застосування заохочувальних норм, є доволі дієвим стимулом корекції людської поведінки, що здатний змінити цю поведінку навіть тоді, коли загроза покарання виявляється безсилою.

Грамотичне тлумачення поняття «заохочувальна норма» свідчить про те, що ця норма закріплює певне заохочення. Щодо галузевих особливостей цих норм, то треба акцентувати увагу на тих суспільних відносинах, які регулює та чи інша галузь права, а отже і видах заохочень, якими можуть бути нагорода чи премія.

Заохочувальна норма в будь-якій галузі права позначає певне правило поведінки, дотримання якого стимулюється пом'якшенням або повним усуненням правового обтяження у зв'язку зі соціальною поведінкою особи, що схвалюється. Варто зазначити, що «усунення обтяження» саме собою не однорідне. Воно може виступати у вигляді обставини, що звільняє від відповідальності (наприклад, пом'якшує умови відбування покарання, достроково звільняє від відбування покарання, достроково звільняє від правових наслідків раніше скоєного злочину, зняття або погашення судимості тощо). Отже, правові наслідки заохочувальних норм є різними.

Так, наприклад, у кримінальному праві наданням особі у випадках, зазначених у кримінальному законі, права на кримінально-правове заохочення і покладанням на державний орган обов'язку (права) здійснити таке заохочення визначається поява своєрідних кримінально-правових відносин. Кримінально-правові відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією заохочувальних норм, істотно відрізняються від тих, які вважаються найбільш характерними для кримінального права в цілому. Ця обставина підкреслює певну самостійність юридичної природи кримінально-правових заохочувальних норм. Заохочувальні норми кримінального права треба відрізнити від подібних правових інститутів [12]. У зв'язку із цим, на наш погляд, певну наукову цінність становить їх відмежування від стимулювальних норм. Адже, попри їхню подібність, вони далеко не тотожні. Так, будь-яка заохочувальна кримінально-правова норма є стимулом, проте не будь-який стимул може бути нормою заохочення.

Поняття «стимулювальна норма» набагато ширше від терміна «заохочувальна норма». До стимулювальних норм можна зарахувати і позитивні засоби, що, власне, становить зміст заохочувальних кримінально-правових норм, і заходи примусу. Так, у механізмі кримінально-правового регулювання кожен різновид юридичних норм вирішує специфічні завдання, виконує властиві їм функції. Функція внутрішньо властива кожній нормі кримінального права, вона міститься в ній як особливий юридичний реальності, здатний впливати на суб'єктів своєю волевою зарядженістю, цільовою установкою, владною забезпеченістю, чіткістю вимог [13]. Функція конкретної кримінально-правової заохочувальної норми – це функція механізму реагування системи кримінального права, функція, що визначається юридичною силою й соціальними можливостями саме цієї норми. Вона наголошує на певній деталі в основній функції кримінального права. Водночас функція заохочувальної кримінально-правової норми містить у собі достатньо специфічних якостей, які дозволяють їй бути певним правовим явищем і водночас відрізняють від інших.

Правове заохочення викликає в суб'єкта зацікавленість отримання додаткових благ [14]. Бажання задовольнити свої інтереси ставить його в таке становище, коли він прагне здійснити активну суспільно корисну поведінку, яка за своїми результатами перевершує нормальну вимогу правової норми. Можна погодитись з думкою Л. Чистоклетова, що за таких особливостей поведінки і створено систему стимулів, застосовуваних у правовій сфері [15]. А позитивні стимули сприяють формуванню свідомої правової активності. Джерело мотивації людської поведінки вбачається в розумі, свідомості і волі. Вольовий вплив пов'язаний з усвідомленням мети діяльності, її значущості, з підпорядкуванням їй (меті) поведінки.

У контексті оцінювання дії заохочувальних норм важливо проаналізувати не лише їхні цінності, а й значення в механізмі правового регулювання. Термін «значення» інтерпретується як важливість, значущість, роль когось або чогось. Значення – це ступінь реалізації цінності заохочувальних норм, задоволення інтересів людей і, зрештою, впорядкування суспільних відносин. Значення – свого роду «продуктивні» заохочувальних норм.

Загалом же, розгляд питання про значення заохочувальних норм права у механізмі правового регулювання дасть змогу більш поглиблено вивчити дію цих норм, що виконують вагомую роль у формуванні свідомої, активної, особливо корисної правомірної поведінки.

Відповідність заохочувальних норм права інтересам, мотивам і настановам суб'єкта означає, що під час встановлення у правових актах

цих юридичних засобів важливо враховувати залежність сприйняття інформації від особливостей особистості: соціально-демографічних (стать, вік, соціальне становище тощо), морально-психологічних (ставлення до суспільства, до права загалом, вольові якості тощо) та ін. Суть і основна проблема застосування заохочення у праві полягає в тому, щоб домогтися максимальної відповідності пропонованого заохочення мотивам, цілям, установкам суб'єктів. Правильна організація правового заохочення вимагає гнучкості у використанні цих юридичних інструментів. Правотворчий орган повинен постійно модифікувати їхню систему з урахуванням зміни різних чинників (економічних, політичних, соціальних). У зв'язку із цим законодавцеві дуже важливо враховувати і часове зношення цих юридичних інструментів. Наприклад, матеріальне заохочення, якщо воно залишається на одному й тому самому рівні, з часом втрачає своє стимулювальне навантаження.

Заохочувальні норми, виступаючи вираженням юридичної інформації, повинні досить повно і точно відображати суть керуючого впливу. Саме тому однією з важливих умов підвищення їхньої ефективності є створення конкретної і чіткої, зрозумілої і доступної кожному громадянину системи заохочення у праві, націленої на вирішення найактуальніших завдань особистості й суспільства [16].

З огляду на те, що правове заохочення може здійснюватися і на нормативному, і на правозастосовному рівні, значення цих заохочень у механізмі правового регулювання залежить не тільки від якості їх правотворчого оформлення, а й від особливостей діяльності самого правозастосовного суб'єкта права, ступеня професійної підготовки осіб, які застосовують ті чи інші юридичні засоби. Відтак, значення заохочувальних норм у механізмі правового регулювання визначається взаємодією правотворчого і правозастосовного процесів. У цьому зв'язку важливо зазначити, що існують перешкоди й у сфері правозастосування, які долаються і на рівні самого правозастосовного процесу, і за допомогою процесу правотворчого.

Тож для того, щоб максимально нейтралізувати можливості «свавілля» правозастосовника, законодавець має встановлювати щодо правозастосовних органів жорсткі процедури застосування заохочення, зобов'язаний забезпечувати ефективність індивідуально-правового регулювання процесуальними нормами. Зокрема, вирішенням цього завдання слугує встановлення юридичної відповідальності правозастосовника за необґрунтоване або несвоєчасне заохочення підлеглих. Адже від цього багато в чому залежить реалізація заохочувальних норм права.

Взаємодія правотворчого і правозастосовного процесів найяскравіше проявляється в механізмі правового регулювання, який під цим кутом зору можна розуміти як систему правових засобів, спрямованих на подолання перешкод на шляху задоволення інтересів суб'єктів права. Це видається одним з найважливіших аспектів такої взаємодії.

Тож механізм правового регулювання в такому разі – це така взаємопов'язана однією метою сукупність правових засобів, яка на кожній стадії по-своєму створює сприятливі умови для руху інтересів і за допомогою відповідних юридичних інструментів намагається долати перешкоди, що стоять на цьому шляху, уникаючи при цьому значних витрат. Усі елементи механізму правового регулювання в такому разі повинні взаємогарантувати один одного. Тим часом особливе значення мають стадії, пов'язані з правозастосуванням, які в потрібний момент, долучаючись до нормативного регулювання, сприяють процесу задоволення інтересів.

Крім такої взаємодії, важливо й те, щоб заохочувальні норми оптимально поєднувалися з позаправовими заохоченнями: економічними, моральними тощо. Адже від них багато в чому залежать юридичні інструменти, які здатні ефективно діяти тільки тоді, коли їх підтримують і доповнюють позаправові чинники. До того ж, є низка суспільних відносин, на які треба впливати не прямо юридично, а опосередковано – через економіку, культуру, через поліпшення соціальних умов. Тільки в такому разі можна домогтися очікуваного ефекту.

Отже, глибоке і всебічне пізнання значення заохочувальних норм у механізмі правового регулювання дасть змогу не тільки своєчасно вносити корективи в регулювальні нормативно-правові акти або інші форми права, а й визначати тенденції її розвитку, що слугуватиме добрим підґрунтям для оптимізації заохочувальних норм. Значення нормативного регулювання за допомогою заохочувальних норм зумовлює свободу поведінки учасників суспільних відносин.

Дія заохочувальних норм виконує роль стабілізаційного чинника, особливо корисного для суспільства. У них потенційно закладені здатності досягнення стійкості й порядку в системі суспільних відносин. Значення заохочувальних норм може проявитися, коли заходи заохочення реально застосовуються. Тож для створення умов для ефективної дії заохочувальних норм права в механізмі правового регулювання потрібно керуватися таким:

По-перше, заохочувальна норма матиме значення, якщо буде результат, якого вона покликана досягти, використовуючи заохочувальні заходи.

По-друге, міра заохочення має відповідати характеру досягнутого нею результату.

По-третє, потрібно чітко формулювати підстави для правового заохочення і вказувати строки його здійснення правозастосовними органами.

По-четверте, враховувати вимоги законодавчої техніки: доступність форми викладу, чіткий і ясний стиль, стислість змісту гіпотези, диспозиції і санкції заохочувальних норм.

По-п'яте, офіційно закріпити норми, що встановлюють юридичну відповідальність посадових осіб за необґрунтоване або несвоєчасне заохочення підлеглих.

По-шосте, усунути бланкетний спосіб викладення позитивних санкцій у статтях закону, коли в законі фіксуються моделі заслуженої поведінки, а конкретні заходи (види) заохочення закріплюються в інших нормативних актах.

По-сьоме, передбачити в законодавстві можливість скасування заохочення в разі незаконного і незаслуженого його призначення.

Впровадження зазначених рекомендацій у практику заохочувального законодавства істотно підвищить його значення в механізмі правового регулювання. Це дасть змогу активізувати використання заохочувальних норм права як певної реакції на актуальні потреби і проблеми, що існують у сучасному суспільстві.

Висновки. Заохочення у праві формується у специфічних соціокультурних умовах і, разом з покаранням, є необхідним та «природним» засобом для нормального функціонування правової системи суспільства, підтримки соціального порядку. Зміст однотипного стимулювального заохочувального матеріалу відбиває загальносоціальні потреби. Досягнення позитивних результатів у сфері людської діяльності не може бути пов'язане тільки з можливістю вживання заходів, що обмежують обсяг повноважень через «негативну» правову мотивацію. Правове заохочення виступає як позитивний чинник, що впливає на свідомість індивіда, викликаючи зацікавленість в отриманні певних благ, апелюючи до свободи суб'єкта й очікування результату, що насамперед залежить від його вільного рішення.

Заохочувальні норми права надають особистості психологічно більш «комфортні» змогу прийняття власних рішень і задоволення різноманітних інтересів і потреб, оскільки в них відсутня загроза примусу. Вибране рішення вдрягається в «особисту норму» поведінки суб'єкта й реалізується у правомірному свідомому акті. При цьому важливо, щоб держава брала на себе обов'язок створювати умови для досягнення бажаного результату, стимулювала його і підтримувала. Заохочення у праві – своєрідний інструмент розвитку соціально-правової активності індивіда, який закладається на законодавчому рівні і спрацьовує в процесі правореалізації. Розвинена система заохочувальних правовідносин

у суспільстві – один з показників його соціальної зрілості й адекватності ідеї соціальної справедливості. Заохочувальні норми мають ціннісний статус, який виявляється шляхом їх легітимації через правову культуру, правову свідомість та діяльність суб'єктів права. Активною стороною в механізмі дії заохочувальних норм виступає держава, в особі компетентних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Григор'єва М. Є. Специфіка заохочувальної норми, яка передбачає звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дієвим каяттям. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2020. № 47, т. 2. С. 64–68.
2. Нова Україна: стимулювання інвестицій у свободу, мир та процвітання, 13 квіт. 2023 р. URL: https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/EDGE%20UIPA%20Report-%20online%20-%20Ukrainian%20%2811%20Apr%202023%29_AC.pdf.
3. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. *Ліга.Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
4. Сорочан Н. В. Засоби заохочень у трудовому праві, їхня імплементація в діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : тези доп. учасн. наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи (м. Харків, 16 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 163–167.
5. Козачук Д. А. Заохочення як метод державного управління: поняття та види. *Актуальні проблеми політики*. 2010. № 2. С. 162–170. URL: http://app.npuoua.od.ua/archive/39_2010/20.pdf.
6. Мозолевський П. Поняття та ознаки заохочень працівників органів місцевого самоврядування в умовах правової держави. *Публічне право*. 2018. № 1 (29). С. 76–84. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/29/10.pdf>.
7. Льовіна В. О. Заохочення та порядок їхнього застосування. *Юридичний журнал*. 2009. № 1. С. 102–104.
8. Юшко А. М. Удосконалення законодавства про заохочення працівників. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 48–52.
9. Стрельченко О. Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2008. URL: <http://nauch.com.ua/pravo/12301/indeks.html?>
10. Мозолевський П. В. Заохочення праці в системі місцевого самоврядування: проблеми та перспективи. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 106–109. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/30.pdf.
11. Машков К. Є. Преміювання як різновид заохочення працівників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки*. 2016. Вип. 3 (1). С. 113–115.
12. Хряпинський П. Ефективність заохочувальних кримінально-правових норм: деякі пропозиції щодо вдосконалення законодавства. *Право України*. 2009. № 10. С. 170–174. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/28717>.

13. Керничний Н. І. Заохочувальні норми системи кримінального права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 2. С. 149–154. URL: <http://www.nvppr.in.ua/vip/2022/2/24.pdf>.

14. Рекша А. Сучасний стан правового регулювання заохочення державних службовців. *Публічне право*. 2013. № 3 (11). С. 217–225.

15. Чистоклетов Л. Г. Деякі аспекти адміністративного заохочення. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. Vol. 23. P. 219–224. URL: <https://orcid.org/0000-0002-3306-1593>.

16. Колесник Т. В. Правова природа морального заохочення до дотримання дисципліни праці. *Право та інновації*. 2016. № 1. С. 152–158.

Анотація

Котуха О. С., Барабаш О. О. Аналіз заохочувальних норм права і правової культури як інструментів правового регулювання державної політики України. – Стаття.

У статті здійснено аналіз заохочувальних норм права і правової культури як інструментів правового регулювання державної політики України. Метою статті є аналіз заохочувальних норм права і правової культури як інструментів правового регулювання державної політики України. Для цього було поставлено такі завдання: проаналізувати вплив заохочувального механізму на регулювання соціально активної поведінки громадян; з'ясувати поняття заохочувальних норм, дослідити особливості правової політики у процесі застосування заохочень у праві; охарактеризувати правову політику та правову культуру як важелі впливу на правосвідомість громадян крізь призму заохочувального механізму. Зазначено, що заохочувальні норми права відображають реально існуючі суспільні відносини, потреби українського суспільства, що стало на шлях демократичних перетворень, є відображенням соціально-економічних, політичних, духовних змін, які відбулися в Україні на зламі третього тисячоліття. Значною мірою вони обумовлюються соціокультурними умовами функціонування суспільства і відповідною йому системою права, характерні особливості якого проявляються у способах і типах нормативного регулювання суспільних відносин. Наголошено, що сутність нового підходу до правового регулювання суспільних відносин полягає в переході від переважання «заборонних» і «карних» тенденцій (які й сьогодні мають істотне значення) до компонентів права, що забезпечують свободу людей, можливість діяти ініціативно, самостійно, не обмежуючись вимогами «команди», що виходить від держави і її політики. Розширення меж свободи особистості, оптимальне співвідношення дозволів, заохочень, заборон і зобов'язань відображають демократизацію процесу побудови України як правової держави. Зроблено висновок, що важливо й те, щоб заохочувальні норми оптимально поєднувалися з позаправовими заохоченнями: економічними, моральними тощо. Адже від них багато в чому залежать юридичні інструменти, які здатні ефективно діяти тільки тоді, коли їх підтримують і доповнюють позаправові чинники. До того ж, є низка суспільних

відносин, на які треба впливати не прямо юридично, а опосередковано – через економіку, культуру, через поліпшення соціальних умов. Тільки в такому разі можна домогтися очікуваного ефекту.

Ключові слова: правова культура, елементи правової культури, рівні правової культури, норми права, заохочувальні норми права, правове регулювання, правова політика, державна правова політика України.

Summary

Kotuha O. S., Barabash O. O. Analysis of encouraging norms of law and legal culture as instruments of legal regulation of state policy of Ukraine. – Article.

The article analyzes encouraging norms of law and legal culture as instruments of legal regulation of state policy of Ukraine. The purpose of the article is to analyze the encouraging norms of law and legal culture as instruments of legal regulation of the state policy of Ukraine. For this, the following tasks were set: to analyze the influence of the incentive mechanism on the regulation of socially active behavior of citizens; clarify the concept of incentive norms, investigate the peculiarities of legal policy in the process of applying incentives in law; characterize legal policy and legal culture as levers of influence on citizens' legal awareness through the prism of an incentive mechanism. It is noted that the encouraging norms of the law reflect the actual social relations, the needs of the Ukrainian society, which has entered the path of democratic transformations, is a reflection of the socio-economic, political, and spiritual changes that took place in Ukraine at the turn of the third millennium. To a large extent, they are conditioned by the socio-cultural conditions of society's functioning and the legal system corresponding to it, the characteristic features of which are manifested in the methods and types of regulatory regulation of social relations. It is emphasized that the essence of the new approach to the legal regulation of social relations lies in the transition from the predominance of «prohibitive» and «punitive» tendencies (which are still of significant importance today) to the components of law that ensure people's freedom, the opportunity to act proactively, independently, without being limited by requirements the «command» emanating from the state and its policy. The expansion of the boundaries of individual freedom, the optimal ratio of permits, incentives, prohibitions and obligations reflect the democratization of the process of building Ukraine as a legal state. It was concluded that it is also important that incentive norms are optimally combined with non-legal incentives: economic, moral, etc. After all, legal instruments that are able to act effectively only when they are supported and supplemented by extra-legal factors largely depend on them. In addition, there are a number of social relations that must be influenced not directly legally, but indirectly - through the economy, culture, through the improvement of social conditions. Only in this case can the expected effect be achieved.

Key words: legal culture, elements of legal culture, levels of legal culture, norms of law, encouraging norms of law, legal regulation, legal policy, state legal policy of Ukraine.